

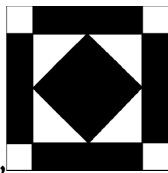
כלאים פרק ג

(א) ערוגה¹ שהיא ששה טפחים על ששה טפחים, זורעים בתוכה חמשה זרעונים². ארבעה בארבע רוחות הערוגה, ואחד באמצע. היה לה גבול גבוה טפח³, זורעין בתוכה שלשה עשר, שלשה על כל גבול וגבול, ואחד באמצע. לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול, מפני שהוא ממלאהו. רבי יהודה אומר ששה באמצע:

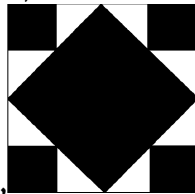
א. ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים וכו' זורעים וכו' - בפרק ר' עקיבא (שבת פד ע"ב)⁴ דרש לה מקרא דכתיב "כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח" (ישעיה סא יא): תוציא חד, צמחה חד, הרי תרי, זרועיה תרי הרי ד', תצמיח חד הרי חמשה. והא דתנן לעיל בפרק שני (משנה י) ירק בירק ששה טפחים, הני מילי בשדה גדולה, שיש בה ירק הרבה. אבל הכא, דאין זורע מכל אחד ואחד אלא מעט, לא חיישינן⁵. ומה שיש להקדים לפירוש המשנה הוא, כי אנחנו צריכין שיהיה בין כל זריעה וזריעה רחוק טפח ומחצה⁶, כדי שלא יינקו זה מזה, אלא אם תהיה זווית בצד זווית או בצד צלע מקום זריעה שנייה, אז לא יצטרך, כי הגבלת הזוויות יראה הבדלתם⁷, ואז אין חוששין ליניקתם, אפילו הם זה בצד זה. וא"כ בערוגה שהיא ששה, אפשר לזרוע בה חמשה מיני

¹ מלבן בגינה שזורעים בהן ירקות (ר"ם).

² אין הולכים בכלאים אלא אחר מראית העין (עי' לקמן משנה ה'), וכל זמן שנראה הצמח מובדל מן השניה הרי זה מותר אפילו היה סמוך לו [עי' רש"י הערה 63]. אופן ההבדלה ביניהם הוא על אחד מג' דרכים, האחד שיחפור ביניהם חריץ שעומקו טפח וארכו ששה טפחים אם היו שני המינין ירק כמו שיתבאר בפרק זה, או שיעשה ביניהם גבול גבהו טפח ורחבו טפח [עי' לקמן מ"ג שיש גם הפרש של תלם?]. הדרך השני שירחיק ביניהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא יינקו זה מזה [עי' הערה 6]. והדרך השלישי שיטה עלי צמח זה לצד אחד ועלי הצמח השני לצד האחר כדי שיובדלו וייראו מובדלין כמו

שיתבאר בפרק זה (משנה ה'). ועי' לעיל פ"ב מ"ז, ולפי זה מותר לזרוע כך: ומה שחששו

בגמ' שמא ימלא הקרנות ויהיה זריעתו לערוגה, נראה כך: , ויהיה סה"כ כ"ז טפחים זרע [האמצעי היא ד' טפחים וחמישית טפח על ד' טפחים וחמישית טפח סה"כ י"ז וג' חלקי חמש טפחים, וכל פינה היא ב' טפחים ורבע, סה"כ ט' טפחים סה"כ כ"ו וג' חלקי ה'] (ר"ם). דרך אגב זה לשון הרמב"ם לקמן: וכל הענינים הללו ברורים למי שלמד תורת ההנדסה. אבל מי שלא למד ממנה כלום הרי הוא מקבל את כל הענינים האלה בתור קבלה, ואם היה בעל הבנה זכה מאד הנה תכלית מה שיוכל להבין הוא סדר הענין בלבד, לא שיתברר לו.

פי' שיעור של ירקות דהיינו ששה טפחים (עי' לעיל פ"ב מ"י). שצריך שיהיה לכל מין קרקע ו' טפחים כמו בתבואה בית רובע. וזה איתא בירושלמי. אמר רבי יוחנן אם ו' טפחים זרוע מין אחד. מותר לזרוע אפילו משהו ממין אחר סמוך לזה. כי כשיש ו' טפחים ממין א' אזי נראה שאינו עירבוב (שנו"א הקצר), היינו ארבע בכל דופן על כ"ש שחוץ מו' על ו' ואחד בתוך ערוגה דהיינו כל הששה ואין לחוש כלל ליניקת הזרע

דאין חוששין ליניקת הזרע כלל (שנו"א הארוך), וזה ציורו לפע"ד , עי' רש"י הערה 63.

³ פי' סביב ו' טפחים על ו' טפחים יש מדריגה גובה טפח, והוא טובב את כל הערוגה.

⁴ עי' אריכות בעיונים אות א.

⁵ ר"ש, ועי' שנו"א הערה 2 שלומד את זה אחרת.

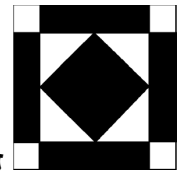
⁶ ז"ל הר"ש: פי' בקונטרס [הובא לקמן הערה 63] דשיעור יניקת כל ירק טפח ומחצה ואף על פי שפירש שם עם מקום הזרע לא היה צריך לפרש כן אלא לפי שיטתו פי' דמצריך להרחיק ג' טפחים זה מזה שלא יתערבו היניקות ואינו כן דלא חיישי' בעירוב היניקות אלא שלא יינק כל א' מגופו של חברו והא דתנן בפרק לא יחפור (דף יז א) מרחיקין את הזרעין מן הכותל ג' טפחים דמשמע כך הוא שיעור יניקתן מ"מ עיקר יניקתן לא אזלא אלא טפח ומחצה ואפשר משום שהשרשים מתפשטין ג' טפחים.

⁷ לשון זו מגומגם, ורש"י לקמן הערה 63 יותר ברור. ועי' תוס' שם שחולק, וכן הר"ש חולק.

כלאים

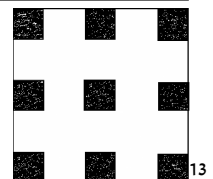
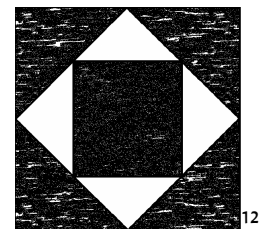
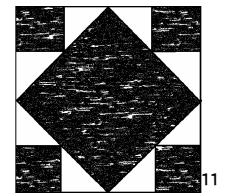
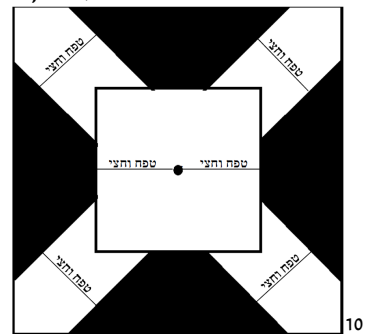
זרעים, ולא תהיה כלאים וזו צורתה⁸ ויהיה מדת מה שנזרע בזו הערוגה כ"ד טפחים⁹, ואמרינן בגמרא פרק ר' עקיבא, דבערוגה בחרבה שנינו, אבל ערוגה בין הערוגות, אסור לזרוע בה חמשה מינין, שאם יזרע בכל רוח שבערוגה זו, ובכל רוח שבערוגה שסביבותיה, יראה הכל כמעורב. והר"ר שמשון ז"ל פי' ע"פ הירושלמי דכך הוא סדר הזריעה, מניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש, כדי שיתרחק זרע מזרע, זרע מזרח מזרע דרום שיעור אלכסון של טפח וחצי חומש, דהיינו טפח וחצי, וזרוע בכל רוח ארבע טפחים חסר חומש באורך ורוחב טפח ומחצה אלא שמיצר והולך בכל צד, עד שיהא כלה לרוחב טפח חסר חומש. כדי שיהא לעולם בין זרע דרום לזרע מזרח טפח וחצי, וכן לכל רוח, עד שיהא מניח באמצע הערוגה שלשה על שלשה, ועושה באמצע נקב, וזרוע בו גרעין א' כזה¹⁰. והקשו בגמרא מאי דוחקיה לאוקמיה בערוגה שבחרבה, יקיפיה ערוגות מכל צד כנגד הקרנות, ואין בה דבר זרוע. ותרצו, גזירה שמא ימלא הקרנות ויזרע הערוגה על זו הצורה¹¹. או על זו הצורה¹². והטעם שלא אמרו בערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זרעין בתוכה ט' זרעונין ויהיה בין כל אחד טפח ומחצה כזה¹³. לפי שכל הנזרע ממנה הוא ט' טפחים בלבד ועל זו שהקדמנו יהיה כ"ד טפחים, והא דנקט ערוגה ששה על ששה, לפי שהיא היותר קטנה שבערוגות, שהיא אמה על אמה. והשמיענו שאפשר לזרוע בה זרעים משתנים ולא יהיו כלאים:

ב. היה לה גובל גבוה וכו' - בירושלמי אמרו שגם רוחב הגובל טפח נמצאת הערוגה ח' על ח':

8 זרעים בשחור.

9 כל צד היא ד' טפחים על א', והאמצעי היא ב' טפחים וד' חמישיות טפח, שהוא ח' טפחים מרובעים.

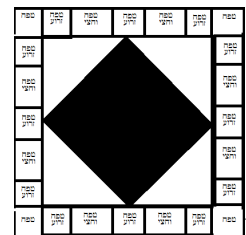

כלאים

ג. זורעין בתוכה שלשה עשר. שלשה על כל גובל וגובל וא' באמצע - כזה¹⁴. ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים¹⁵. והרא"ש¹⁶ ז"ל פי' על כל גובל וגובל זרוע ד' בד' הקרנות ובין כל קרן וקרן שני מיני זרעים והא דקתני שלשה על כל גובל משום דקרן אחד נמנה עם השנים ומונה קרן אחת לכל רוח ובין ד' מינין שבכל רוח צריך להרחיק שלשה אורין שביניהם ד' טפחים וחצי, וישאר למקום זרע ד' מינין ג' טפחים ומחצה והוא לכל מין טפח חסר שמינית טפח¹⁷. ובירושלמי פריך וניתני ג' על כל גובל וגובל וחמשה באמצע כמו בערוגה דרישא ולהוי י"ז מינין¹⁸, ומשני משום שהגבולים ממצעים, פי' שצריך להרחיק זרע הערוגה מזרע הגבול טפח ומחצה ולא נשאר מקום פנוי לזרוע בערוגה כי אם שלשה על שלשה¹⁹. וא"ת למה לא יזרע על כל גובל וגובל חמשה מינין ששה טפחים לד' אוריים שבין חמשה מינין וישאר שני טפחים לחמשת המינין. שני חומשי טפח לכל מין באורך טפח ויהיו בין הכל ט"ז מינין²⁰. ויש לומר דשמא ברבוי המינים איכא ערבוביא:

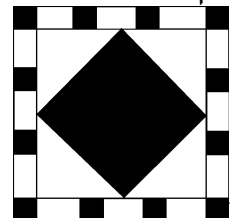
ד. מפני שהוא ממלאהו²¹ - ולא יוכל לזרוע ג' בכל גובה.

ה. רבי יהודה אומר ששה באמצע - בירושלמי דריש (&) זרע זרעה זרועיה הרי תלתא, דהו"מ למיכתב זרע וכתוב זרועיה ותוציא צמחה תצמיח תלתא הרי ששה. וכתב הר"ש ז"ל דבירושלמי פריך למאי דשנינן לעיל לרבנן שהגבולין ממעטין היכי תני ר' יהודה ששה באמצע, ואי תימא ר' יהודה ארישא קאי פי' שאומר ת"ק חמשה והוא אומר ששה הא תני ר' חייא ר' יהודה אומר י"ח באמצע אלמא אסיפא קאי, ופירוש ששנים עשר על הגבול וששה באמצע הרי שמונה עשר ואינו מתרץ כלום בירושלמי. הלכך נראה שגובה הגבול עולה למנין הריחוק²², דאי לא תימא הכי אמאי נקט היה לה גובל גבוה טפח ליתני היתה הערוגה ח' על ח' אלא ודאי תנא גבוה טפח לאשמעינן שהגובה בכלל מדת הריחוק. וצריך לומר דר' יהודה לטעמיה, דאמר בפירקין (&) כמלא רוחב הפרסה, דהיינו טפח, ואין צריך להרחיק כי אם טפח. והשתא כיון שגובה הגבול מן המנין, לרבי יהודה, יכול לזרוע בכל הערוגה. וזרוע בה ששה מינין, שלשה בשורה אחת מן המזרח, ושלשה בשורה אחת מן המערב וכל

14

15 ר"ם. יש י"ב טפחים זרועים, ועוד קוביה באלכסון שהוא ד' טפחים וחומש על ד' טפחים וחומש סה"כ י"ח טפחים, ועוד י"ב סה"כ ל'.
16 כן הוא ברא"ש וגם בר"ש.

17

יש בר"ש ב' דרכים, א' הנ"ל, ועוד א', שבו בכל פינה יש טפח, ואז באמצע הוא ג' רבעי טפח לשניהם.

18

19

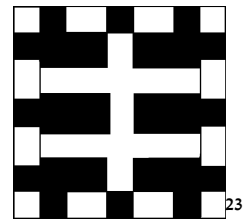
20

21 היינו מצד הגבול של צד ו' טפחים (שנו"א).

22 פי' שאין צורך בהרחקה בין הזרע שבגבול סביב לזרע שבתוך הערוגה שעצם זה שהוא מופרשים א' מהשני בטפח של גובה, זה מספיק.

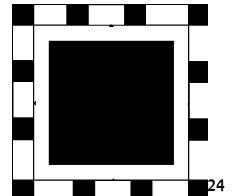
כלאים

מין ומין טפח ושליש טפח רוחב באורך ב' טפחים ומחצה, כזה²³. ורוחב כל זרוע מאלה טפח ושליש באורך שני טפחים ומחצה והקו הלבן החרב שבין ג' שורות שמצד זה לבין ג' שורות שמצד האחר, הם ששה טפחים באורך הערוגה, והחרב שבין זרוע לזרוע הוא שני טפחים וחצי כאורך הזרוע אבל רחבו טפח אחד כדעת ר' יהודה דלא בעי הרחקה רק טפח, והם ד' אוירים שהן עשרה טפחים סך כל החרב בערוגה ששה עשר טפחים וסך כל הזרוע באמצע הערוגה מלבד הגובלין עולה עשרים טפחים. ולרבנן זרוע מין אחד בערוגה חמשה על חמשה כי צריך חצי טפח מכל צד מן הגובל²⁴. וא"ת לרבנן אמאי אינו זרוע כי אם מין אחד בכל הערוגה והלא יכול לזרוע בה חמשה מינין טפח על טפח בכל קרן וקרן וטפח על טפח באמצע²⁵, ובלבד שלא יהא אלכסון של טפח האמצעי כנגד אלכסון הערוגה²⁶, שאז לא יהיה טפח ומחצה בין זרע האמצעי לזרע הקרנות לפי שאלכסון הערוגה שבעה טפחים ואלכסון הזרעים של הקרנות והאמצעי ד' טפחים וחומש. וי"ל מדלא שרא רחמנא אלא חמשה בתוך ששה מכלל דפחות מששה איכא ערכוב. והר"מ ז"ל פי' שדעת רבי יהודה שאפשר שיזרע בזו הערוגה שהיא ששה על ששה ויש לה גבול טפח שמנה עשר מינין כזו הצורה²⁷: ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים וכשתסתכל בצורה זו תמצא ששה מסומנים אורך כל אחד ג' טפחים ורוחב שני טפחים נמצא כל צלע מהן אלכסון טפח ומחצה על טפח נמצאו הזרעים מרוחקים זה מזה יותר מטפח ומחצה. אמנם אם נרצה לומר לר' יהודה שיזרע ט' מינין בערוגה באמצע וכמדת

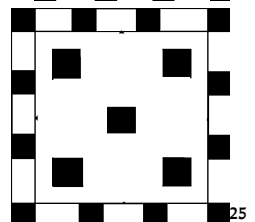

23

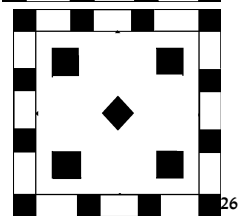
כל יהלום היא ד' משולשים שהם טפח על טפח וחצי, שהוא טפח וחצי שטח, כפול ד' סה"כ ו' טפחים, כפול ו' סה"כ לו טפחים.

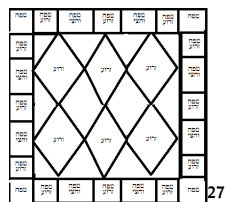
24

25

26

27

כלאים

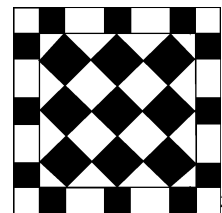
הזריעה הזאת ונצייר אותה כמו זאת הצורה²⁸ זה אי אפשר לפי שכל מסומן מהתשעה המסומנין המצויירין הוא ארכו שני טפחים ורחבו שני טפחים נמצא כל צלע מהם אלכסון טפח על טפח והוא טפח ושני חומשין ואנו צריכין לטפח ומחצה וליכא. והלכה כר' יהודה²⁹:

(ב) כל מין זרעים אין זורעים בערוגה וכל מין ירקות זורעין בערוגה חרדל ואפונים השופין מין זרעים אפונים הגמלנים מין ירק גבול שהיה גבוה טפח³⁰ ונתמעט כשר שהיה כשר מתחלתו התלם ואמת המים שהם עמוקים טפח זורעים לתוכן שלשה זרעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע:

- ו. כל מין זרעים אין זורעים בערוגה - הא דשרינן לעיל חמשה זרעונים בערוגה. ושלשה עשר מיני זרעונים כשיש לה גבול טפח, הני מילי במיני ירקות שדרך לזרעם ערוגות ערוגות, אבל מיני זרעים שדרך לזרוע מהן שדה גדולה לא, משום דמיחזו ככלאים³¹:
- ז. אפונים השופים - אפונים חלקים שנראין כאילו הן משופין בכלי שמשפין ומחליקין בו העצים. פירוש אחר אפונים [השופים קטנים] גמלונים גסים וגדולים לשון ארמי קורין לדבר גדול גמלונא³²:
- ח. גבול - כמין אצטבא של טיט מגובל שעושין סביב לערוגה לדריסת רגלי אדם:
- ט. שהיה גבוה טפח - כשזרעו [בו שנים עשר מיני זרעונים] ונתמעט מותרים הזרעונים שגדלים בו אפי' לאחר שנתמעט ואין צריך לעקור³³ משום מקיים כלאים כיון שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה ומיהו אינו יכול לזרוע בו [בתחילה] לאחר שנתמעט עד שיעמידנו על גובה טפח³⁴:
- י. אחת מכאן - בשפת התלם לרחבו ואחת בשפה האחרת ואחת באמצע התלם והולך וזורע מכל מין עד שיהיו מרוחקין זה מזה טפח ומחצה³⁵ ושהן עמוקים טפח לרבותא נקט³⁶ משום דבירושלמי איכא מאן דאסר דמיחזי כחבוש:

(ג) היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו היתה שדהו זרוע ירק והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר³⁷ רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו רבי עקיבא אומר אורך ששה טפחים ורוחב מלואו רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה:

- יא. ראש תור - קרן זוית מחודדת נכנסת לתוך שדה אחר, כתורי זהב של תכשיטי אשה שיש להן שלש זויות מחודדות³⁸:
- יב. שהוא נראה כסוף שדהו - וניכר ולא מיחזי ככלאים:
- יג. מפולש - פתוח משני צדדיו כמו מבוי מפולש שפתוח משתי רוחות³⁹:
- יד. ר' עקיבא אומר אורך ששה טפחים - לא בעינן מפולש אלא שיהא התלם הזרוע ארוך ששה טפחים אף על פי שזרע אחר מקיפו משלש רוחותיו שרי⁴⁰:

²⁸ עי' ר"ם שאין מח' בין ר' יהודה לת"ק.
²⁹ וגם רחבו טפח (רדב"ז כלאים פ"ד הי"ד).
³⁰ ר"מ. אמנם עי' ר"ש: כל מין זרעים גדולים דאלימי לינק טפי אין נזרעין בערוגה אחת אפילו כשיעור הזה משום דינקי טפי.
³¹ ר"מ. ועי' ר"ש: הגמלונין גדולים ולא ינקי כולי האי כמו הקטנים.
³² ר"ש, אמנם עי' ר"ם: להוסיף בגבהו.
³³ ר"ם, אמנם עי' ירושלמי שכל זה שכבר זרע קודם שנתמעט. אבל לזרוע בו בתחלה אסור. הא עבר זרוע מאחר שאלו מותרין אף אלו מותרין. אמנם אם נעקרו הישנים, אז החדשים אסורים, וצ"ע למה זה לא מובא לא ברמב"ם בפיה"מ ולא היד החזקה. (ועי' שנו"א הקצר).
³⁴ ר"ש, אמנם עי' מהר"י קורקוס על הרמב"ם כלאים פ"ד ה"ד: כשיראו המינין מובדלין אין לחוש ליניקה אפיל ואם זה בצד זה וכו', וכיון שכן נראה ברור שאין צריך הרחקה לדעתו.
³⁵ פי' ר"ש, וכ"ש אם אין עמוקין טפח דשרי טפי.
³⁶ עי' לקמן סק"כב
³⁷ עי' כל זה בפרק ב' מ"ז.
³⁸ ר"ש.

טו. ורוחב מלואו - היינו ששה טפחים שהוא שיעור רוחב תלם⁴¹ ור' ישמעאל נמי בעי רוחב התלם במלואו אף על גב דלא פירש למלתיה דכיון דרבי עקיבא דמיקל ולא בעי מפולש בעי רוחב מלואו כ"ש ר' ישמעאל דמחמיר. ורמב"ם פ' רוחב מלואו שיהיה רחבו כעמקו:

טז. רוחב פרסה - והיינו טפח והא דקאמר רוחב פרסה ולא קאמר רוחב טפח משום דמפיק לה מקרא דכתיב (דברים יא &) והשקית ברגלך כגן הירק, שצריך להיות בין ירק לירק מקום להנחת הרגל דהיינו רוחב פרסה, והלכה כרבי עקיבא, ובפרקי דלעיל דתנן ירק בירק ו' טפחים התם מיירי בין שדה ירק לשדה ירק אחר שצריך להרחיק זה מזה ששה טפחים, והכא מיירי בבא ליטע שורה אחת של ירק בתוך שדה כדתנן בהדיא והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר הלכך מפסיק בתלם רחב למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה⁴²:

(ד) הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול המצרי מותר⁴³ שורה של קישואים שורה של דלועים שורה של פול המצרי אסור⁴⁴ שורה של קישואים שורה של דלועים שורה של פול המצרי ושורה של קישואים רבי אליעזר מתיר וחכמים אוסרין:

יז. שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של פול המצרי מותר - דכל שתי שורות נראית כשדה בפני עצמה ואיכא הכירא ואין כאן ערבוב והוא דאיכא תלם מפסיק בין מין למין, אבל שורה אחת של קישואין ושורה אחת של דלועין ושורה אחת של פול המצרי אסור, אף על גב דתלם מפסיק בין כל מין ומין לפי ששלשה מינים הללו עלים שלהם מתפשטים ומתערבים זו עם זו, וכשאין שם אלא שורה אחת מכל מין ומין נראין כאילו נזרעו כולן יחד במפולת יד ומיחזו ככלאים ואין הפסקת התלם ניכרת בהן⁴⁵:

יח. ושורה של קישואים ר"א מתיר - קסבר הואיל ואיכא שתי שורות של קישואין אף על פי שאינן סמוכות זו לזו חשבינן להו כאילו הן סמוכות ויש כאן שדה של קישואין ושורה של דלועין ושורה של פול המצרי הוה כאילו נטועות בשדה של קישואין וסגי להו בהרחקת תלם, כדתנן לעיל היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכו ירק אחר וכו'⁴⁶:

יט. וחכמים אוסרים - לפי שאין שתי שורות של קישואין סמוכות זו לזו לא חשיבי כשדה של קישואין ומיחזי ככלאים ויש כאן ערבוב ואין הפסקת התלם מועלת בהן⁴⁷, והלכה כחכמים:

⁴⁰ ר"ש, פ' שזורעים בתלם, אמנם עי' ר"ם וכן ביד החזקה, שפ' התלם היא המפריש ביניהם, וזה לשיטתם בהערה 7.

⁴¹ ר"ש. עי' לעיל הערה 2 שהרמב"ם לומד ששיעור מקום לירק היא ו' טפחים מכח פ"ב מ"י, וכן הוא בשו"ע רצ"ט ס"ט, אמנם עי' ערוה"ש שם סעיף לג: וזהו בתבואה וירק בשדה אחת אבל שני מיני תבואה בשדה אחת או שני מיני ירק שדיו להיות ביניהם תלם אחד ולא פירש שיעורו ויראה לי שהוא ד' טפחים דבירושלמי (פ"ב ה"ד) אומר על המשנה דג' תלמים של פתיח עושה שתי אמות על שתי אמות ע"ש וזהו ג' תלמים והם י"ב טפחים ונמצא דתלם הוא ד' טפחים.

⁴² ר"ם.

⁴³ עי' תוספתא (פ"ב ה"א) שמותר לעשות כך לכל שדהו, הובא בר"ש.

⁴⁴ עי' שבת פה ע"ב: אמר עולא, בעו במערבא: הפקיע תלם אחד על פני כולה מהו [פ' האם שורה אחת של ירק מבטל ערוגה, וחשיב כשדה בתוך שדה והוה כלאים]. אמר רב ששת: בא ערבוב וביטל את השורה [ואוסר]. רב אסי אמר: אין עירובו מבטל את השורה [ומותר]. איתביה רבינא לרב אשי: הנוטע שתי שורות של קישואין, שתי שורות של דלועין, שתי שורות של פול המצרי מותר. שורה אחת של קישואין, ושורה אחת של דלועין, ושורה אחת של פול המצרי אסור [הרי שורה אחת אוסרת]. שאני הכא דאיכא שראכא [פ' רש"י: זמורותיהן ארוכות ומתערבות הרבה מלמעלה, ונראה עירובן במקומות הרבה].

⁴⁵ ר"ם. אמנם עי' ר"ש: דלא חשיבא כל חדא שדה לנפשיה והשתים מצטרפין לאסור השלישית והיינו דאמר בפרק אמר ר"ע (דף פה ע"ב) בא ערבוב וביטל את השורה, ע"כ. פ' דבריו, שמסכנת הגמ' כרב ששת ודלא כרב אסי, וממילא אין מקום למש"כ ברש"י שם. ועי' ירושלמי: רבי ינאי אמר מחלוקת שני מינים מצטרפין להציל ואין שני מינים מצטרפין לאסור. רב אמר דברי הכל הוא כשם ששני מינים מצטרפין להציל כך מצטרפין לאסור וכו' ובפרק אמר ר"ע פ' לשינא דמתני' בלשון אחר וכמו שפירשתי עיקר, ע"כ. פ' אם היה שורה אחת של פול, ועוד שורה של דלועין, אין כאן דין שדה של אף א' מהם, ואין עירוב כלאים, אלא צריכים שדה של דבר א', ועוד דבר מעורב בו, ודווקא ב' שורות הוה שדה. וצ"ע למה אי אפשר לומר שהר"ש כרב אסי, ואז אין מח' בבלי וירושלמי. ועוד לפי הר"ם ב' שורות א' של קישואין וא' של פול אוסרים א' את השני, וכן הוא בערוה"ש סי' רצ"ט סמ"ב.

⁴⁶ ר"ם

⁴⁷ ר"ם, ועיי"ש לשונו: וחכמים גוזרין (פ' הגזירה עי' לקמן משנה ה') כאן מאחר שאינן מחוברות. ועי' ר"ש: דאין שני מינים מצטרפין להציל ומעורבין הן, ע"כ. פ' כדברי הירושלמי לעיל הערה 45. ועוד עי' לעיל משנה ג' שרוחב תלם היא ו' טפחים, ועי' גר"א (יר"ד סימן רצ"ט ס"ק לו): כ"מ בשבת שם שאמר

כלאים

(ה) נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זה וזו נוטה לצד זה ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן שכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין:

כ. קישות ודלעת - שהעלים שלהן מתפשטים ומתערבים זו עם זו וכ"ש שאר מינים⁴⁸:

כא. זו נוטה לצד זה - דאע"ג דאין הפסק של תלם מועיל להן, הטיית העלים זו לצד זה וזו לצד זה מועיל להן, הואיל ומה שאסרו חכמים בכלאים לא אסרו אלא מפני מראית העין:

(ו) היתה שדהו זרוע בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים⁴⁹ רבי ישמעאל אומר עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת רבי עקיבא אומר עוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות וחכמים אומרים אם אין בין שורה לחברתה שתי עשרה אמה לא יקיים את הזרע של בינתיים:

כב. עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת - שיעור השורה אין פחות מד' אמות רוחב, וכשעוקר שתי שורות של בצלים שהן ח' אמות ונוטע באמצען שורה אחת של דלועים שהיא ד' אמות נשתיירו ב' אמות בורות מכאן וב' אמות בורות מכאן⁵⁰:

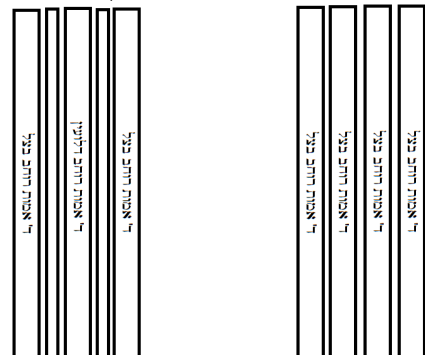
כג. ומניח קמת בצלים ב' שורות - שהן שמונה אמות רוחב ועוקר שתי שורות שהן כמו כן ח' אמות וזרוע באמצען שורה א' של דלועין שהיא ד' אמות, נמצא בין שורה ראשונה של דלועין לקמת הבצלים שתי אמות בורות וקמת הבצלים ח' אמות, ושתי אמות בורות בין קמת הבצלים לשורה שניה של דלועים, הרי בין שורה של דלועים לשורה של דלועים י"ב אמה וכן לעולם:

כד. רבי עקיבא אומר עוקר ב' שורות ונוטע שתי שורות - קסבר שאין צריך להפסיק בין שתי שורות של דלועים לקמת הבצלים אלא התלם, כדתנן לעיל (משנה ג') בפרקין בשאר ירקות. ובין שורות של דלועים לשורות של דלועים מפסיקים שמנה אמות של קמת הבצלים בלבד:

כה. וחכמים אומרים אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה וכו' - חכמים כו' ישמעאל סבירא להו שצריך שיהיה בין שורה של דלועים לחברתה י"ב אמה⁵¹, מיהו רבי ישמעאל מצריך הפסק שתי

איתביה כו' וכמ"ש בסעיף י"ט שאין ירקות מותרין אלא בהרחקת תלם [עי' שנו"א הקצר שלומד את הסוגיא כו"ש, וממילא יש סתירה בגר"א], ועי' ערוה"ש לעיל הערה 41.
ר"ם.⁴⁸

⁴⁹ עי' ר"ש: ולא דמי למתני' דלעיל שיכול ליטע שני שורות של קשואין וב' שורות של דלועין ושני שורות של פול המצרי דשאני שדה מב' שורות ועוד דכיון שבא לעקור חמיר טפי כדאשכחן בירושלמי בפרק ד' גבי כרם דבית שמאי מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן.

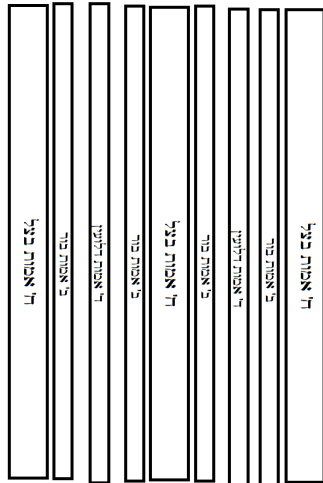

כלאים

אמות בורות בין שורה של דלועים לקמה של בצלים וחכמים מתירים לסמוך שורה של דלועים אצל קמה של בצלים ולא מצרכי אלא תלם אחד בלבד כשאר ירקות⁵². אבל י"ב אמה בין שורה של דלועים לחברתה בעו חכמים לפי שהדלועים עלין שלהן רחבות ומתפשטות הרבה כדי שלא תראה כל השדה מעורבבת בבצלים ודלועים. והלכה כחכמים:

(ז) דלעת בירק כירק⁵³ ובתבואה נותנין לה בית רובע⁵⁴ היתה שדהו זרועה תבואה ובקש ליטע לתוכה שורה של דלועין נותנין לה לעבודתה ששה טפחים ואם הגדילה יעקר מלפניה רבי יוסי אומר נותנין לה עבודתה ארבע אמות אמרו לו התחמיר זו מן הגפן אמר להן מצינו שזו חמורה מן הגפן שלגפן יחידית נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנין לה בית רובע רבי מאיר אומר משום רבי ישמעאל כל שלשה דלועין לבית סאה⁵⁵ לא יביא זרע לתוך בית סאה רבי יוסי בן החוטף אפרתי אמר משום רבי ישמעאל כל שלשה דלועים לבית כור⁵⁶ לא יביא זרע לתוך בית כור:

כו. דלעת בירק - הבא ליטע דלעת אצל ירק עבודתה כירק דהיינו ששה טפחים. אבל אם בא ליטע דלעת בתבואה צריך להרחיב לו בית רובע כשיעור עבודת התבואה שהוא עשר אמות ושני טפחים ומחצה על עשר אמות, והוא מקום זריעת רובע הקב⁵⁷:

⁵¹ פי' ח' אמות של בצל, וב' אמות בכל צד של בור (ריק), כזה:

כזה: ⁵²

⁵³ עי' דינו לעיל פ"ב מ"י.

⁵⁴ עי' לעיל פ"ב מ"י.

⁵⁵ אלפים וחמש מאות אמות (ר"ם).

⁵⁶ שלשים פעם בית סאה (ר"ם).

⁵⁷ ר"ש. אמנם עי' בר"ם המדויק [דלא כרמב"ם המצוי בידינו שסותר את דברי היד החזקה]: ואם רצה לזרוע שדה דלעת בצד שדה תבואה מרחיק כדי עבודת תבואה והוא בית רובע. ואם רצה לזרוע בתוך שדה תבואה שורה אחת בלבד של דלועין הרי זה מרחיק מן התבואה ששה טפחים בלבד, מפני שהיא שורה אחת ואין ברוחב השורה אלא קלח אחד. וכן הוא ביד החזקה פ"ג ה"א-ל"ב: היתה אחת משתי השדות

כלאים

כז. שורה של דלועים נותנים לה עבודתה ששה טפחים - וקילא שורה מדלעת יחידית, דלעת יחידית בתבואה צריכה בית רובע, לפי ששורה מנכרא בפני עצמה וליכא ערבוב כמו בדלעת יחידית, וששה טפחים דתנן הכא הוי שיעור רוחב אבל שיעור אורך לא אתפרש במתניתין ובתוספתא פירשו דצריך שיהיה שיעור האורך עשר אמות ומחצה⁵⁸:

כח. ואם הגדילה - השורה ונכנסו הענפים בתוך ששה טפחים, יעקור מלפניה כל הענפים⁵⁹ שנתפשטו ונכנסו בתוך שיעור זה⁶⁰:

כט. נותנין לה עבודתה - של שורת הדלועים ארבע אמות, שצריך להרחיק ארבע אמות מן התבואה:

ל. התחמיר זו מן הגפן - דתנן לקמן בפ"ד (משנה ה) הנוטע שורה של חמש גפנים בית הלל אומרים אינו כרם ואינו נותן לה עבודת הכרם ארבע אמות אלא ששה טפחים, והכי נמי בשורה של דלועים אין להחמיר וליתן להן ד' אמות דאין להחמיר בכלאי זרעים יותר מבכלאי הכרם:

לא. מצינו שזו חמורה מן הגפן - אף על גב דאיסור כלאי זרעים קיל מאיסור כלאי הכרם, מ"מ הא אשכחן דלגפן יחידית כשבא ליטע אותה בתבואה נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנים לה בית רובע שהן עשר אמות ושני טפחים ומחצה על עשר אמות מפני שהיא מתפשטת והולכת מרחוק הכי נמי אין לתמוה אם לשורה אחת של גפנים נותנים לה עבודתה ששה טפחים ולשורה של דלועין נותנין לה ארבע אמות:

לב. כל שלשה דלועין לבית סאה - ר"מ פליג אתנא קמא דאמר שלדלעת יחידית בתבואה נותנים לה בית רובע וסבר איהו דנותנים לה שלישית בית סאה ורבי יוסי בן החוטף אפרתי סבר שלישית בית כור. ואין הלכה כדברי כולם אלא כתנא קמא בלבד⁶¹. ודלעת השנויה במתניתין היא דלעת יונית בלבד שעלים שלה רחבים ומסככים ומסתבכים טפי, אבל דלעת מצרית עם שאר דלועין דינן כשאר ירקות:

זרועה תבואה והשניה שבצדה ירק או דלעת מרחיק ביניהן בית רובע. במה דברים אמורים שצריך להרחיק בשיעורין הללו בין שתי שדות, אבל אם היתה שדהו זרועה ירק ורצה לזרוע בצדה שורה של ירק ממין אחר דיו לעשות בין השדה ובין השורה תלם אחד ארכו ששה טפחים בלבד ורחבו כעומקו. ועיי"ש פ"ד ה"ג: היתה שורה של דלעת זרועה אפילו דלעת יחידית ובא לזרוע בצדה תבואה, מרחיק בית רובע, שהרי נמשכו עליה והחזיקה מקום גדול, וכל דבר שיהיה בתוך בית רובע שמרחיקין בין שני המינין עולה מן המדה כגון הקבר והסלע וכיוצא בהן. ועיי' רדב"ז (פ"ד ה"ג): רבינו השוה בין שורה אחת ודלעת יחידית שנותנין להם בית רובע וא"כ קשיא שורה אשורה לא קשיא דלעיל איירי שהיתה שדהו זרועה תבואה ובא ליטע לתוכה וסגי ליה בששה טפחים שהרי בשעה שנוטע לא מיחזי כזורע כלאים וכשיגדלו זמורות הדלעת יעקור מלפניה אבל הכא איירי שכבר היו הדלועים נטועים ויש להם זמורות ארוכות ומש"ה לא סגי בששה טפחים דבשעה שהוא זורע התבואה מיחזי כזורע כלאים עד שירחיק בית רובע.

⁵⁸ ר"ש.

⁵⁹ מקום (ר"ם), ועיי' יד החזקה פ"ג ה"ג: ואם נמשכו העליון של דלעת ונכנסו לתבואה ונתסבכו בה יעקור מן התבואה שלפני הדלעת עד שלא יתערבו. וז"ל הרדב"ז: ונראה דעצה טובה קמ"ל תנא שיעקר מן התבואה שאם יחתוך מה שהאריכו ענפי הדלעת נמצא מפסידה אבל אה"נ אם רצה לקצר ענפי הדלעת הרשות בידו:

⁶⁰ ר"ם.

⁶¹ ר"ם.

עיונים

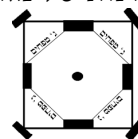
א. עי' שבת פד ע"ב: משנה. מנין לערוגה, שהיא ששה על ששה טפחים, שזורעין בתוכה חמשה זרעונים, ארבעה על ארבע רוחות הערוגה⁶² ואחת באמצע⁶³ שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח, זרעה לא נאמר, אלא זרועיה.

גמרא. מאי משמע? אמר רב יהודה: כי כארץ תוציא צמחה, תוציא חד, צמחה חד, הרי תרי, זרועיה תרי, הא ארבע, תצמיח חד, הא חמשה. וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי וכו'⁶⁴.
אמר רב: ערוגה בחורבה שנינו. והאיכא מקום קרנות. אמרי בי רב משמיה דרב: בממלא את הקרנות. וליזרע מאבראי, ולא לימלי מגואי. גזירה שמא ימלא את הקרנות. ולא יהא אלא ראש תור ירק, מי לא תנן: היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחר מותר, מפני שנראה סוף שדה. אין ראש תור בערוגה. ושמואל אמר: ערוגה בין הערוגות שנינו. והא קא מיתערבי בהדדי. בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן.

⁶² ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן (רש"י), עי' שנו"א הערה 2.

⁶³ גרעין א' (רש"י), עי' שנו"א הערה 2, וצ"ע אם הגר"א חולק לגבי האמצעי. המשך דברי רש"י: אף על פי שכל אצל הקרנות סמוכין זה לזה, ואין ביניהם הרחקה שלשה טפחים, ויונקים זה מזה, אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי עירבוב, דהא אכלאים קפיד קרא, אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא וכו', וכל שכן כלאי זרעים דרבנן [עי' תוס' ד"ה ארבע על ארבע שחולק וסובר שהוא מן התורה] דלא חיישינן ליניקה וכו', וגבי שתי שורות, והרי יש כאן היכר גדול, רוח זו זרועה צפון ודרום, וזו זרועה מזרח ומערב. אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות, צריך הרחקה כדי יניקה, דאין שם היכר, ואי הווי מקרבי הוי עירבוב, והמפרש ארבעה גרעינין בארבע הרוחות טועה, דאי ההרחקה משום יניקה, תשעה זרעונים יש לזרוע בו. ארבעה בארבע הקרנות, ואחד בכל רוח ורוח באמצעו, ואחד באמצע הערוגה, ויש בין כל אחד ואחד שלשה טפחים כשיעור יניקה טפח ומחצה לכל אחד.

עי' תוס' פה ע"א ד"ה אמר רב (וכן הוא בר"ש): פירש ר"ת דקס"ד שאינו ממלא כל הרוח אלא זרע באמצע כל רוח טפח וג' חומשין ומניח מכל צד לצד קרנות טפחיים וחומש [לפי חשבון שלי זה ב' טפחים וא' חלקי ז'] חרב דהשתא זרעוני רוח זה רחוקין מזרעוני רוח האחרת כשיעור אלכסון של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש דהוי ג"ט ויותר שני חומשי חומש ופריך והא איכא מקום קרנות שיכול לעשות שם ערוגות אף על פי שלא ירחיק אלא שיעור ב' הגבולים דהשתא איכא טובא בין זרע הפנימית שבאמצע הרוחות ובין זרע החיצונה של צד הקרן דהא איכא ב' גבולין ומקום חרב שהוא ב' טפחים וחומש בכל קרן ומשני בממלא את הקרנות של מזרח ומערב וברוח צפון ודרום גרעין לכל רוח כאשר תציייר דבאותה ערוגה

איכא הרחקה ג' כזה:

וכנראה שזה לשיטתו אם הרחק ג' טפחים מן התורה או לא.
⁶⁴ מוכח בירושלמי (שם) דקרא עיקר דרשה ולא אסמכתא (ר"ש).